

Рябо С. О.,

аспірант

Державного податкового університету

ORCID: <https://orcid.org/0009-0001-2898-1715>

ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ МЕДІАЦІЇ У ЦИВІЛЬНОМУ СУДОЧИНСТВІ: ДОСВІД ПОЛЬЩІ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ЙОГО ВПРОВАДЖЕННЯ В УКРАЇНІ

Анотація. У статті здійснено комплексний аналіз досвіду Республіки Польща щодо правового регулювання медіації у цивільному судочинстві, з акцентом на еволюцію цього інституту, його нормативне закріплення та практичне функціонування. Досліджено становлення польської моделі медіації, яка пройшла шлях від запозичення ідей відновного правосуддя до системного елемента цивільного процесу, інтегрованого у Цивільний процесуальний кодекс Польщі та спеціальне законодавство. Окрему увагу приділено впливу європейських правових стандартів, зокрема Директиви 2008/52/ЄС Європейського парламенту та Ради, а також рекомендацій Ради Європи, які стали ключовим чинником гармонізації національного регулювання медіації в Польщі. Встановлено, що польська модель медіації є досить розвинутою та характеризується високим рівнем інституційної інтеграції у судову систему. Її особливістю є поєднання законодавчого регулювання, активної процесуальної ролі суду, розвинутої мережі медіаційних центрів, а також наявності процесуальних і фінансових стимулів для сторін спору. Доведено, що ефективність медіації у Польщі забезпечується не лише правовими нормами, а й системною державною політикою, спрямованою на популяризацію альтернативного вирішення спорів, розвиток професійної підготовки медіаторів та формування довіри суспільства до позасудових процедур. Особливу увагу приділено статистичним та практичним аспектам розвитку медіації у Польщі, які свідчать про стабільне зростання кількості справ, переданих на медіацію, та розширення сфери її застосування у цивільному процесі. Підкреслено, що польський досвід демонструє ефективність моделі, в якій медіація виступає не допоміжним, а структурним елементом системи правосуддя, спрямованим на зменшення навантаження на суди та скорочення строків розгляду справ. Обґрунтовано, що для України особливо цінним є польський досвід щодо активної ролі суду у сприянні примиренню сторін, розвитку електронних та цифрових механізмів медіації, формування системи професійної підготовки медіаторів та запровадження ефективних процесуальних стимулів для позасудового врегулювання спорів. Підкреслено необхідність адаптації польської моделі з урахуванням національних правових особливостей, рівня правової культури та стану судової системи України.

Ключові слова: медіація, цивільне судочинство, альтернативне вирішення спорів, цивільний процес, європейські стандарти, судова реформа, Україна, відновне правосуддя.

Постановка проблеми. Сучасний стан розвитку цивільного судочинства в Україні характеризується значним навантаженням на судову систему, тривалістю розгляду справ та необхідністю

впровадження ефективних механізмів захисту прав і законних інтересів учасників цивільних правовідносин. У зв'язку з цим особливого значення набувають альтернативні способи вирішення спорів, серед яких медіація виступає важливим інструментом добровільного та позасудового врегулювання конфліктів. Її застосування сприяє скороченню строків вирішення спорів, зменшенню фінансових витрат сторін і зниженню рівня конфліктності у цивільних правовідносинах.

Актуальність розвитку медіації в Україні посилюється в умовах євроінтеграційного курсу держави та необхідності адаптації національного законодавства до європейських стандартів. У цьому контексті особливий інтерес становить досвід Республіки Польща як держави-члена Європейського Союзу та одного із найближчих стратегічних партнерів України, з яким сформовано тісні політичні, правові та міждержавні відносини. Водночас, якщо в Україні правові засади медіації визначені спеціальним Законом України «Про медіацію» від 16 листопада 2021 року, то у Польщі регулювання медіації здійснюється переважно нормами процесуального законодавства, що зумовлює необхідність порівняльного аналізу різних моделей правового регулювання медіації у цивільному судочинстві.

У зв'язку з цим актуальним є дослідження польського досвіду правового регулювання медіації у цивільному судочинстві та визначення можливостей його імплементації в Україні з метою вдосконалення національного законодавства, підвищення ефективності цивільного судочинства та розвитку альтернативних способів вирішення спорів.

Стан дослідження. Питання правового регулювання медіації у цивільному судочинстві Республіки Польща викликає значний науковий інтерес як серед українських, так і зарубіжних дослідників, що свідчить про зростання уваги до альтернативних способів вирішення спорів та пошуку ефективних моделей їх інтеграції у судову систему. Міжнародний досвід розвитку медіації досліджувала О. О. Ізбаш, яка акцентує увагу на ефективності медіації як способу позасудового врегулювання спорів та підкреслює значення міжнародної практики для вдосконалення українського законодавства [1]. Європейські стандарти медіації та їх реалізацію у Польщі й Чехії аналізує Т. В. Степаненко. Авторка звертає увагу на значення Директиви 2008/52/ЄС, яка стала основою розвитку законодавства про медіацію у державах ЄС та сприяла інтеграції медіації у систему цивільного судочинства [2]. Історичний розвиток медіації в Україні та зарубіжних країнах досліджує Р.С. Нурищенко, який наголошує на необхідності розвитку онлайн-медіації, професійної підготовки медіаторів і популяризації цього інституту серед населення [3].

Досвід становлення медіації у Польщі детально проаналізовано у працях М. Я. Поліщук. Авторка досліджує етапи розвитку медіації у Польщі, особливості її нормативного закріплення та практику застосування процедури медіації у цивільних спорах. У роботі підкреслюється, що впровадження медіації у Польщі відбувалося поступово та супроводжувалося постійним удосконаленням законодавства, системи підготовки медіаторів і механізмів інформування населення щодо переваг альтернативного вирішення спорів. На думку дослідниці, саме польський досвід є одним із найбільш показових для України, оскільки демонструє важливість комплексного підходу до розвитку інституту медіації [4].

Разом із тим аналіз наукових праць свідчить, що, попри значну кількість досліджень, питання сучасного реформування медіації у Польщі, зокрема змін 2025–2026 років щодо посилення ролі судової медіації, цифровізації процедури та розширення практики обов'язкового направлення сторін до медіації, залишаються недостатньо висвітленими у вітчизняній юридичній літературі. Потребують подальшого наукового аналізу також перспективи адаптації польського досвіду до умов української правової системи та механізми інтеграції медіації у цивільне судочинство України.

Метою статті є комплексний аналіз досвіду Республіки Польща щодо правового регулювання медіації у цивільному судочинстві та визначення перспектив імплементації окремих елементів польської моделі медіації у правову систему України.

Виклад основного матеріалу. Дослідження польського досвіду правового регулювання медіації у цивільному судочинстві потребує насамперед визначення сутності медіації та особливостей її розуміння у польській правовій доктрині. Загалом медіація розглядається як один із альтернативних способів вирішення спорів, за якого нейтральна та незалежна третя особа, а саме медіатор сприяє сторонам конфлікту у досягненні взаємоприйнятного рішення. При цьому ключовим елементом медіації залишається добровільність, оскільки медіатор не має повноважень нав'язувати сторонам власне бачення вирішення спору чи примушувати їх до укладення угоди [5, с. 144]. Такий підхід свідчить про те, що медіація ґрунтується не на владному вирішенні спору, а на співпраці сторін та пошуку компромісу, прийнятного для кожного учасника конфлікту.

У польській науковій літературі поняття медіації трактується з урахуванням її функціонального призначення та особливостей застосування у різних категоріях спорів. Так, Е. Беньковська визначає медіацію як добровільні переговори між сторонами конфлікту за участю медіатора, який підтримує та полегшує процес комунікації без нав'язування сторонам конкретного рішення [6, с. 22]. К. Антоляк-Шиманські та О. Пяковська розглядають медіацію як діяльність третьої особи, спрямовану на допомогу сторонам у врегулюванні спору [7, с. 18]. Водночас Е. Гмужинська акцентує увагу на примирному характері медіації, визначаючи її як процедуру посередництва, спрямовану на досягнення порозуміння між конфліктуючими сторонами [8, с. 31]. С. Влодика, у свою чергу, підкреслює значення створення умов для безпосереднього діалогу між сторонами та мирного врегулювання конфлікту [9, с. 17]. Окремої уваги заслуговує підхід К. Антоляк-Шиманської та О. Пяковської, які розглядають медіацію крізь призму норм, що регулюють її застосування у цивільному судочинстві. На думку учених, медіація є процедурою, що здійснюється за участю неупередженої третьої особи – медіатора, основним завданням якого є допомо-

га сторонам у досягненні взаємоприйнятного рішення. При цьому медіатор, за проханням сторін, може пропонувати можливі варіанти врегулювання спору, однак остаточне рішення завжди залежить від волевиявлення самих учасників конфлікту [10]. Такий підхід свідчить про те, що у польській правовій доктрині медіатор розглядається не лише як нейтральний посередник, а і як особа, яка активно сприяє налагодженню конструктивного діалогу між сторонами.

Аналіз наведених підходів дає підстави стверджувати, що польська доктрина медіації акцентує увагу не лише на юридичному аспекті врегулювання спору, а й на необхідності відновлення ефективної комунікації між його учасниками. Саме тому у цивільному судочинстві Польщі медіація розглядається як інструмент, спрямований не тільки на досягнення правового результату, а й на збереження або відновлення соціальних та особистих зв'язків між сторонами спору. Подібний підхід простежується і в українській правовій системі, де медіація також поступово утверджується як неформалізований комунікативний механізм вирішення цивільних конфліктів, орієнтований на досягнення взаємоприйнятного рішення сторін та зниження рівня конфліктності у правовідносинах.

Варто зазначити, становлення медіації у Польщі, як і в більшості європейських держав, відбувалося поступово: спочатку вона функціонувала як практичний механізм врегулювання конфліктів, а лише згодом отримала нормативно-правове закріплення. Витоки розвитку польської моделі медіації пов'язують із поширенням ідей відновного правосуддя, основи яких були сформульовані польським правником і соціологом Л. Петражицьким. Саме Польща стала однією з перших держав Східної Європи, яка ще у середині 90-х років XX століття почала впроваджувати елементи відновного правосуддя у практику вирішення конфліктів. Значний вплив на формування польського інституту медіації справили досвід Німеччини, зокрема діяльність німецьких центрів медіації. Так, у 1992 році працівники Бюро інтервенції Сенату Польщі та представники Пенітенціарного товариства «Патронат» на запрошення Фундації Г. Бюлля відвідали м. Кельн, де ознайомилися з організацією роботи центрів медіації, які спеціалізувалися на роботі з неповнолітніми правопорушниками [11]. Важливо, що у Польщі медіація почала розвиватися саме як практичний механізм розвантаження судової системи та підвищення ефективності вирішення спорів, що згодом зумовило її активне впровадження у цивільне судочинство, судочинства, скороченню строків розгляду справ та розвитку культури мирного врегулювання спорів.

Подальший розвиток інституту медіації у Польщі відбувався вже на організаційному та нормативному рівнях. Так, у 1995 році було створено Групу з упровадження медіації в Польщі, діяльність якої була спрямована на створення центрів медіації на території держави та формування механізмів інституціоналізації медіації [12]. Важливим етапом стало й заснування у 2000 році Польського центру медіації, який забезпечував координацію проведення медіаційних процедур, підготовку медіаторів та популяризацію альтернативних способів вирішення спорів [13, с. 17]. Саме на цьому етапі медіація у Польщі почала поступово інтегруватися у систему правосуддя та сприйматися не лише як додатковий механізм примирення сторін, а як самостійний інструмент захисту прав учасників правовідносин. Паралельно посилювався вплив європейських правових підходів, що зумовлювало гармонізацію національного

регулювання із загальноєвропейськими принципами альтернативного вирішення спорів.

Власне так, суттєвий вплив на впровадження польської моделі медіації мали євроінтеграційні процеси та правові стандарти Європейського Союзу. Польща, як держава-член ЄС, була орієнтована на імплементацію європейських підходів до альтернативного вирішення спорів та гармонізацію національного законодавства із законодавством Європейського Союзу. Впровадження інституту медіації до польського цивільного процесу стало відповіддю як на європейські, так і на світові тенденції розвитку правосуддя. Важливу роль у цьому процесі відіграла спочатку Рекомендація № R (2002) 10 Комітету Міністрів Ради Європи щодо медіації у цивільних справах, у якій медіація визначалась як процедура, під час якої сторони за допомогою одного або кількох медіаторів намагаються досягти мирного врегулювання спору [14].

Водночас важливим етапом розвитку медіації на європейському рівні стала публікація Європейською Комісією у 2002 році Зеленої книги щодо альтернативного вирішення спорів у цивільних та комерційних справах. Вказаний документ започаткував широку дискусію щодо місця медіації у системі правосуддя держав Європейського Союзу та необхідності визначення єдиних стандартів її застосування [15]. Наслідком таких обговорень стало ухвалення 2 липня 2004 року Європейського кодексу поведінки медіаторів, який закріпив основні принципи діяльності медіаторів у цивільних та комерційних справах [16]. Зазначені ініціативи стали підґрунтям для подальшої уніфікації підходів до регулювання медіації в державах-членах Європейського Союзу та сприяли формуванню спільних стандартів її застосування у цивільних і комерційних справах. Вони також заклали основу для поступового переходу від фрагментарного регулювання альтернативного вирішення спорів до більш системного нормативного закріплення медіаційних процедур у національних правових системах, що зумовило подальшу імплементацію відповідних європейських положень у законодавство держав-членів, зокрема у сфері цивільного процесу.

Саме тому, вже подальший розвиток інституту медіації у Польщі був пов'язаний із його нормативним закріпленням у цивільному процесуальному законодавстві. У 2005 році, після ухвалення Закону про внесення змін до Цивільного процесуального кодексу, медіація офіційно стала елементом польського цивільного процесу [17]. Варто зауважити, що Проект відповідного закону був підготовлений Комісією з кодифікації цивільного права при Міністерстві юстиції на основі Рекомендації Комітету Ради Європи від 18 вересня 2002 року щодо медіації у цивільних справах. Таким чином, запровадження медіації мало чітке євроінтеграційне підґрунтя та було спрямоване на гармонізацію національного процесуального законодавства із європейськими стандартами альтернативного вирішення спорів.

Обґрунтовуючи необхідність внесення змін до Цивільного процесуального кодексу, законодавець наголошував, що медіація має сприяти розвантаженню судової системи, підвищенню якості розгляду справ та зміцненню довіри суспільства до судів. Окремо підкреслювалося, що застосування медіації дозволить скоротити строки вирішення спорів, що є важливим чинником для розвитку підприємницької діяльності та економічних відносин [18, с. 268–269]. Водночас зазначалося, що впровадження медіації не створює додаткового навантаження на державний бюджет, оскільки винагорода медіатора здійснюється безпосе-

редньо сторонами спору, що робить цей механізм максимально економічно ефективним.

Важливою рисою польської моделі є те, що медіація розглядається не як ізольований інститут, а як складова ширшої системи альтернативного вирішення спорів, яка застосовується також у трудових, кримінальних, адміністративних справах та справах неповнолітніх. Водночас у цивільному судочинстві вона має специфічний характер, зумовлений приватно-правовою природою відносин між сторонами, що відрізняє її від інших процедур примирення [11].

У процесі розвитку медіації у Польщі окреме місце займає Громадська Рада з питань альтернативних методів вирішення конфліктів та спорів, створена при Міністерстві юстиції у 2005 році. Вона функціонує як постійний консультативний орган, до складу якого входять 20 представників медіаційних осередків, академічного середовища та органів державної влади [19, с. 264]. Діяльність Ради спрямована на вдосконалення механізмів застосування медіації та забезпечення узгодженого розвитку цього інституту в межах національної правової системи. Серед напрямів роботи Ради – аналіз та узгодження міжнародних стандартів у сфері альтернативного вирішення спорів, а також підготовка внутрішніх нормативних і методичних документів, що регулюють діяльність медіаторів. Зокрема, за її участі були розроблені Кодекс етики польських медіаторів (2008 р.) та Стандарти навчальної підготовки медіаторів (2007 р.). Така діяльність сприяє формуванню єдиних професійних підходів у сфері медіації та підвищенню якості медіаційних процедур у цивільному судочинстві Польщі.

Подальший розвиток медіації у європейському правовому просторі безпосередньо також пов'язаний із прийняттям Директиви 2008/52/ЄС Європейського парламенту та Ради від 21 травня 2008 року «Про деякі аспекти медіації у цивільних та господарських справах» [20]. Цей акт закріпив обов'язок держав-членів ЄС забезпечити функціонування ефективних механізмів медіації шляхом імплементації відповідних національних нормативно-правових положень, спрямованих на розвиток альтернативного вирішення спорів. У такий спосіб медіація отримала чітке інституційне закріплення в межах правової системи Європейського Союзу. Разом із тим, у пункті 8 преамбули Директиви 2008/52/ЄС наголошується, що її положення насамперед спрямовані на врегулювання транскордонних спорів, однак державам-членам не забороняється застосовувати встановлені стандарти і до внутрішніх правовідносин. Такий підхід забезпечив гнучкість імплементації та дозволив країнам ЄС інтегрувати положення Директиви у національні системи цивільного процесу.

Практичне значення цього документа підтверджується також звітом Європейської Комісії щодо його застосування, де зазначено, що Директива 2008/52/ЄС суттєво вплинула на розвиток законодавства держав-членів ЄС. Окрім встановлення мінімальних стандартів для транскордонної медіації у цивільних і комерційних справах, вона стала стимулом для ширшого впровадження медіації у внутрішні правові системи та сприяла формуванню національних нормативних моделей її регулювання. Таким чином, європейська правова інтеграція у сфері медіації стала одним із ключових чинників розвитку цього інституту в державах-членах ЄС, включно з Польщею, яка активно адаптувала свої процесуальні механізми до зазначених стандартів. Водночас на момент прийняття Директиви 2008/52/ЄС у Польщі

вже функціонували основні процесуальні механізми застосування медіації у цивільному судочинстві, зокрема щодо ініціювання процедури, участі суду та виконання досягнутих домовленостей сторін. Це свідчить про те, що європейське регулювання значною мірою закріпило та систематизувало підходи, які національна правова система Польщі вже використовувала на практиці, забезпечивши їх подальшу уніфікацію та розвиток у межах спільного правового простору ЄС.

Формування інституційної та європейсько-правової основи розвитку медіації у Польщі створило передумови для її подальшого нормативного закріплення у національному законодавстві. Накопичений практичний досвід діяльності консультативних органів, професійних стандартів та рекомендаційних актів Європейського Союзу поступово трансформувався у необхідність системного врегулювання медіації як складової цивільного процесу. Саме на цьому етапі відбулося її остаточне включення до процесуального та спеціального законодавства, що забезпечило комплексний характер правового регулювання цього інституту в Польщі.

Власне так, варто зазначити що в згаданому вище Цивільному процесуальному кодексі Польщі закріплено базові процесуальні засади застосування медіації у цивільному судочинстві, зокрема у статтях 10, 98-1, 103, 109, 183-1, 187, 210, 394, які визначають порядок ініціювання та проведення медіації, процесуальну роль суду, права та обов'язки сторін і медіатора, а також правові наслідки затвердження судом мирової (медіаційної) угоди [17].

Поряд із Цивільним процесуальним кодексом, важливу роль у регулюванні медіації відіграють спеціальні закони. Закон Республіки Польща «Про судові витрати у цивільних справах» від 28 липня 2005 року встановлює фінансові механізми стимулювання сторін до врегулювання спорів шляхом медіації, зокрема через особливості розподілу та повернення судових витрат [21]. Закон Республіки Польща від 10 вересня 2015 року «Про внесення змін до деяких законів щодо підтримки методів мирного вирішення спорів» спрямований на розширення застосування альтернативних способів врегулювання конфліктів у цивільному процесі [22]. В цьому контексті варто зауважити, що через відсутність широкого застосування медіації у цивільних справах на практиці, законодавець вирішив внести суттєві зміни до певних положень щодо медіації в Кодексі саме шляхом прийняття поправки від 10 вересня 2015 року, яка набула чинності 1 січня 2016 року. Змінені положення додатково узгоджуються з положеннями Директиви 2008/52/ЄС. Статистика за перше півріччя 2016 року показує, що кількість цивільних справ, у яких сторони були направлені на медіацію за рішенням суду (стаття 183-8 § 1 Цивільного процесуального кодексу), зросла майже на 50 % порівняно з першим півріччям 2015 року. Аналізи, щоб визначити, чи вплинуло застосування нових положень щодо медіації у цивільних справах на це збільшення, ще не проводилися; це можна лише припустити. Оцінка того, чи сприятимуть нові положення зростанню популярності медіації у цивільних справах, буде можливою після того, як вони будуть чинними протягом більш тривалого періоду.

Організаційні питання діяльності медіаторів частково врегульовані Законом Республіки Польща «Про систему загальних судів» від 27 липня 2001 року, який визначає порядок формування списків медіаторів та їх взаємодії з судовими органами [23].

Додатковий рівень правового регулювання становлять підзаконні нормативно-правові акти Міністерства юстиції Поль-

щі, серед яких: Розпорядження від 20 січня 2016 року щодо ведення списків постійних медіаторів [24], Правила процедури загальних судів від 23 грудня 2015 року [25], а також Постанова від 20 червня 2016 року щодо визначення розміру винагороди та компенсації витрат медіатора [26]. Сукупність цих актів забезпечує функціонування медіації як інтегрованого елементу цивільного процесу.

Щодо безпосереднього аналізу процедури медіації у цивільному судочинстві Польщі, то варто зауважити, що медіатором у цивільних справах, за винятком сімейних, може бути будь-яка повнолітня дієздатна особа, яка користується довірою сторін та відповідає вимогам доброчесності (ст. 183-2 § 1 ЦПК Польщі). Водночас діючі судді не можуть виконувати функції медіаторів (ст. 183-2 § 2 ЦПК Польщі). У сімейних справах застосовуються підвищені вимоги до професійної підготовки та компетентності медіатора у сфері врегулювання конфліктів (ст. 436 § 4 ЦПК Польщі).

Ініціювання медіації може здійснюватися як за ініціативою сторін, так і суду. Відповідно до ст. 10 ЦПК Польщі суд сприяє мирному врегулюванню спорів, зокрема шляхом заохочення сторін до медіації. Направлення справи до медіації можливе на будь-якій стадії провадження за умови згоди сторін (ст. 183-1 § 2, ст. 183-8 § 1 ЦПК Польщі). У разі наявності медіаційного застереження в договорі суд може зупинити провадження та запропонувати сторонам звернення до медіації (ст. 202-1 ЦПК Польщі). Окремо передбачено проведення інформаційної зустрічі щодо медіації (ст. 183-8 § 4 ЦПК Польщі), що сприяє підвищенню поінформованості сторін про можливості альтернативного врегулювання спору.

Процедура медіації ґрунтується на принципі конфіденційності. Усі учасники зобов'язані зберігати в таємниці інформацію, отриману під час медіації (ст. 183-4 § 2 ЦПК Польщі). Медіатор не може бути допитаний як свідок щодо обставин, які стали йому відомі під час процедури, а відомості, отримані в ході медіації, не можуть використовуватися як докази у судовому процесі (ст. 183-4 § 3 ЦПК Польщі). Це забезпечує автономність процедури та довіру сторін до позасудового врегулювання спору.

Медіація здійснюється на підставі угоди сторін або ухвали суду. У разі домовленості сторони самостійно визначають предмет спору та медіатора, тоді як у випадку судового направлення медіатора визначає суд, який також встановлює строк проведення процедури. Результатом медіації є можливість укладення мирової угоди, яка після затвердження судом набуває юридичної сили судового врегулювання.

Система процесуальних стимулів у польському праві має як заохочувальний, так і обмежувальний характер. Зокрема, у разі досягнення мирової угоди під час судової медіації сторонам може бути повернута частина сплаченого судового збору відповідно до Закону Польщі «Про судові витрати у цивільних справах». Водночас суд може врахувати поведінку сторін при розподілі судових витрат, зокрема у випадку необґрунтованого ухилення від участі в медіації (ст. 103 ЦПК Польщі), що стимулює добросовісну процесуальну поведінку.

Для України польський досвід є особливо актуальним у контексті реформування системи цивільного судочинства та розвитку альтернативних способів вирішення спорів. На сучасному етапі інститут медіації в Україні перебуває на стадії активного становлення, що пов'язано насамперед із прийняттям Закону

України «Про медіацію» від 16 листопада 2021 року, який уперше на законодавчому рівні визначив правові засади проведення медіації, принципи її здійснення, статус медіатора та порядок організації процедури [27]. Прийняття зазначеного нормативно-правового акта стало важливим кроком у напрямі гармонізації українського законодавства з європейськими стандартами альтернативного вирішення спорів та виконання міжнародних зобов'язань України у сфері доступу до правосуддя.

Водночас, попри нормативне закріплення інституту медіації, практика її застосування у цивільному судочинстві України залишається обмеженою. За даними Державної судової адміністрації України, щороку на розгляді судів перебувають сотні тисяч цивільних справ, що свідчить про значне навантаження на судову систему та необхідність розвитку альтернативних механізмів врегулювання спорів. При цьому медіація в Україні поки що не стала поширеним способом вирішення конфліктів, а кількість справ, врегульованих за участю медіатора, залишається незначною порівняно з країнами Європейського Союзу. Однією з основних причин є недостатній рівень обізнаності населення щодо переваг медіації, відсутність сталої культури позасудового врегулювання конфліктів, а також недостатня інтеграція медіаційних механізмів у діяльність судової системи.

У цьому контексті польський досвід може бути корисним для вдосконалення національного механізму медіації. Зокрема, перспективним видається розширення ролі суду у сприянні примиренню сторін шляхом проведення інформаційних зустрічей щодо можливостей медіації, надання суддям права активніше рекомендувати сторонам позасудове врегулювання спору, а також створення процесуальних стимулів для використання медіації ще до початку судового розгляду. Крім того, доцільним є розвиток електронної взаємодії між судами та медіаторами, створення цифрових платформ для дистанційного проведення медіації та електронного обміну процесуальними документами, що особливо актуально в умовах цифровізації судочинства та функціонування судової системи в умовах воєнного стану.

На відміну від України, у Польщі медіація поступово стала важливим елементом цивільного процесу. За даними Міністерства юстиції Польщі, упродовж останніх років спостерігається стабільна тенденція до зростання кількості справ, переданих судами на медіацію: зокрема, у 2020 році їх кількість збільшилася приблизно на 130 % порівняно з 2015 роком, що свідчить про посилення ролі цього інституту в системі цивільного судочинства. Така динаміка зумовлена активною державною політикою щодо популяризації альтернативних способів вирішення спорів, розвитком інституційної підтримки медіації та розширенням повноважень судів у частині сприяння примиренню сторін. Польська модель демонструє ефективність активної ролі суду у сприянні примиренню сторін, що дозволяє скорочувати строки розгляду справ та зменшувати навантаження на судову систему. Важливе значення має також проведення інформаційних кампаній, розвиток професійної підготовки медіаторів і створення процесуальних стимулів для використання медіації.

Разом із тим імплементація окремих елементів польської моделі в Україні потребує врахування особливостей національної правової системи та сучасного стану розвитку інституту медіації. Насамперед це стосується необхідності формування єдиних професійних стандартів підготовки медіаторів відповідно до європейських підходів, що передбачають не лише базову сертифікацію, але й систему безперервного підвищення кваліфікації

та етичного контролю. В українських умовах така система наразі перебуває на етапі становлення, що ускладнює забезпечення однакового рівня якості медіаційних послуг.

Крім того, важливим є підвищення рівня довіри суспільства до альтернативних способів вирішення спорів, що в Україні залишається порівняно низьким через традиційну орієнтацію на судовий спосіб захисту прав. У країнах ЄС, зокрема в Польщі, розвиток медіації значною мірою забезпечується активною участю судів у процедурі примирення та державними інформаційними кампаніями, тоді як в Україні подібні інструменти ще не набули системного характеру.

Окремої уваги потребує нормативне врегулювання співвідношення медіації та судового провадження, зокрема визначення процесуальних стимулів для сторін до звернення до медіації на ранніх стадіях спору. У цьому контексті доцільним є врахування досвіду держав-членів ЄС, де медіація функціонує як інтегрований елемент цивільного процесу, а не лише як факультативна процедура.

Важливим напрямом залишається також цифровізація медіації, включаючи розвиток онлайн-платформ для проведення процедур врегулювання спорів, що особливо актуально в умовах воєнного стану та обмеженої мобільності учасників процесу. Додатковим чинником розвитку є необхідність популяризації медіації серед населення та професійної юридичної спільноти, оскільки ефективність цього інституту безпосередньо залежить від рівня правової культури, сформовано

Таким чином, польський досвід правового регулювання медіації може стати важливим орієнтиром для подальшого розвитку української моделі альтернативного вирішення спорів. Його адаптація здатна сприяти підвищенню ефективності цивільного судочинства, зменшенню навантаження на судову систему та формуванню більш сучасної й доступної системи захисту прав та інтересів учасників цивільних правовідносин.

Висновки. Дослідження досвіду Республіки Польща щодо правового регулювання медіації у цивільному судочинстві дозволяє дійти висновку, що формування цього інституту відбувалося поступово та комплексно – від ідей відновного правосуддя до його повної інституційної інтеграції у процесуальне законодавство. Польська модель медіації характеризується тісним поєднанням нормативного закріплення у Цивільному процесуальному кодексі, спеціального законодавчого регулювання, а також розвиненої системи підзаконних актів, що визначають організаційні та процедурні аспекти її застосування. Важливо, що медіація у Польщі розглядається не як допоміжний інструмент, а як органічна складова цивільного процесу, яка функціонує у взаємодії із судовим розглядом та спрямована на забезпечення ефективного та швидкого вирішення спорів.

Характерною особливістю польського підходу є активна роль суду у стимулюванні сторін до використання медіації, а також наявність процесуальних та фінансових механізмів заохочення до мирного врегулювання спорів. Ефективність цієї моделі підтверджується поступовим зростанням кількості справ, переданих на медіацію, а також розширенням практики застосування мирових угод у цивільних справах. Додатковими чинниками розвитку інституту медіації у Польщі виступають професіоналізація медіаторів, функціонування інституційних органів координації медіаційної діяльності та активна державна політика популяризації альтернативних способів вирішення спорів. У сукупності це забезпечує стабільне підвищення ролі

медіації в системі цивільного судочинства та формування культури досудового врегулювання конфліктів.

Для України польський досвід має особливе значення у контексті подальшого розвитку інституту медіації, який перебуває на стадії становлення. Перспективним є запровадження елементів, що довели свою ефективність у Польщі, зокрема посилення процесуальної ролі суду у сприянні примиренню сторін, розвиток цифрових інструментів проведення медіації, удосконалення системи підготовки медіаторів та формування дієвих стимулів для використання альтернативних способів вирішення спорів. Адаптація зазначених підходів до українських правових реалій здатна сприяти підвищенню ефективності цивільного судочинства, зменшенню судового навантаження та поступовому формуванню сталої практики позасудового врегулювання спорів як невід'ємного елементу правової системи.

Перспективним напрямом дослідження вважаємо здійснення подальшого аналізу правового регулювання медіації у цивільно-судочинстві країн ЄС.

Література:

1. Избаш О. О. Міжнародний досвід запровадження медіації. *Київський часопис права*. 2023. № 3. С. 33–38. URL: <https://kyivchasprava.kneu.in.ua/index.php/kyivchasprava/article/view/347>
2. Степаненко Т. В. Європейські стандарти медіації в цивільно-правових спорах та їх упровадження в Польщі та Чехії. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2021. № 3. С. 131–134. URL: <https://dspace.univd.edu.ua/items/ed37149f-f00f-4d0f-b789-c9e71021b326>
3. Нурищенко Р. С. Розвиток медіації як альтернативного способу вирішення спорів в Україні та зарубіжних країнах. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2023. № 11. С. 40–42. URL: https://www.lsej.org.ua/11_2023/6.pdf
4. Поліщук М. Я. Становлення медіації як альтернативного способу вирішення спорів: досвід Польщі. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. Серія: Право. 2013. Вип. 23. Ч. 1. Т. 1. С. 255–258. URL: <https://dspace.uzhnu.edu.ua/items/6f7b8168-bb52-4f50-a70b-0fa7c83a217f>
5. Голубева Н. Ю. Альтернативне вирішення цивільно-правових спорів. Одеса: *Фенікс*, 2021. 344 с.
6. Bieńkowska E. Mediacja w polskim prawie karnym. PPK. 1998. № 18.
7. Antolak-Szymański K., Piaskowska O. Mediacja w postępowaniu cywilnym. Komentarz. Warszawa, 2017. S. 18.
8. Gmurzyńska E. Mediacja w sprawach cywilnych w amerykańskim systemie prawnym – zastosowanie w Europie i w Polsce. Warszawa : Wydawnictwo C. H. Beck, 2007. S. 31.
9. Włodyka S. Ustrój organów ochrony prawnej. PWN. Warszawa, 1975. S. 17.
10. Historia Polskiego Centrum Mediacji. URL: <http://mediator.org.pl/>
11. Antolak-Szymanski K., Piaskowska O., Mediacja w postępowaniu cywilnym. Komentarz. Komentarze. Opublikowano: Wolters Kluwer. 2017. URL: <https://sip.lex.pl/komentarze-i-publikacje/komentarze/mediacja-w-postepowaniu-cywilnym-komentarz-587722002>
12. Кривачук Л.Ф. Розвиток інституту медіації в Польщі: генеза і досвід діяльності центрів. *Демократичне врядування: науковий вісник*. 2019. Вип. 2 (24). URL: <https://science.lpnu.ua/sites/default/files/journal-paper/2022/jan/26427/198737-article/xt-443946-1-10-20200319.pdf>
13. Огляд світового досвіду запровадження інституту медіації в податковій правовідносини за заг. ред. І.І. Подік. Хмельницький : ФОП Мельник А.А., 2019. 58 с.
14. Рекомендація Rec (2002) 10 Комітету Міністрів Ради Європи державам-членам щодо медіації в цивільних справах (ухвалена Комітетом Міністрів 18 вересня 2002 р. на 808-му засіданні заступників міністрів). URL: <https://wcd.coe.int/ViewDoc.jsp?id=1568851&Site=COE>
15. Green Paper on Alternative Dispute Resolution in Civil and Commercial Law. Commission of the European Communities. COM (2002) 196 final, 19 April 2004. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/PL/ALL/?uri=CELEX%3A52002DC0196>
16. European Code of Conduct for Mediators adopted on 2 July 2004. URL: https://e-justice.europa.eu/sites/default/files/2020-12/Code_of_conduct_EU_EN.pdf?id=c0ec51ee-bf0f-4b6b-8cc9-01b305b90d68
17. Kodeks postępowania cywilnego : ustawa z dnia 17 listopada 1964 r. Dz.U. 2026 poz. 468. URL: <https://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/DocDetails.xsp?id=wdu19640430296>
18. Zienkiewicz A. Studium mediacji: od teorii ku praktyce. Warszawa: Difin, 2007. 336 s.
19. Mediation. Principles and Regulation in Comparative Perspective / eds. K.J. Hopt, F. Steffek. UK: Oxford University Press, 2013. 1348 p.
20. Directive 2008/52/EC of the European Parliament and of the Council of 21 May 2008 on certain aspects of mediation in civil and commercial matters. URL: <https://eur-lex.europa.eu/eli/dir/2008/52/oj/eng>
21. Ustawa z dnia 28 lipca 2005 r. o kosztach sądowych w sprawach cywilnych. Dz.U. 2005 Nr 167 poz. 1398.
22. Ustawa z dnia 10 września 2015 r. o zmianie niektórych ustaw w związku ze wspieraniem polubownych metod rozwiązywania sporów. Dz.U. 2015 poz. 1595.
23. Prawo o ustroju sądów powszechnych: ustawa z dnia 27 lipca 2001 r. Dz.U. 2001 Nr 98 poz. 1070.
24. Rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości z dnia 20 stycznia 2016 r. w sprawie prowadzenia listy stałych mediatorów. Dz.U. 2016 poz. 122.
25. Regulamin urzędowania sądów powszechnych. Dziennik Ustaw 2015 poz. 2316. URL: <https://dziennikustaw.gov.pl/du/2015/2316>
26. Rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości z dnia 20 czerwca 2016 r. w sprawie wysokości wynagrodzenia i podlegających zwrotowi wydatków mediatora w postępowaniu cywilnym. Dz.U. 2016 poz. 921.
27. Про медіацію: Закон України від 16.11.2021 № 1875-IX. *База даних (БД) «Законодавство України» / Верховна Рада (ВР) України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1875-20#Text>

Riabko Ye. Legal regulation of mediation in civil judicial proceedings: the experience of Poland and prospects of its implementation in Ukraine

Summary. The article provides a comprehensive analysis of the experience of the Republic of Poland in the legal regulation of mediation in civil proceedings, with a particular focus on the evolution of this institution, its legislative consolidation, and its practical implementation. The formation of the Polish mediation model is examined as a process that developed from the adoption of restorative justice concepts into a fully institutionalized element of civil procedure, integrated into the Polish Code of Civil Procedure and special legislation. Special attention is paid to the influence of European legal standards, in particular Directive 2008/52/EC of the European Parliament and of the Council, as well as recommendations of the Council of Europe, which have become a key factor in harmonizing national mediation regulation in Poland. It is established that the Polish mediation model is relatively well-developed and is characterized by a high level of institutional integration into the judicial system. Its distinctive features include a combination of legislative regulation, an active procedural role of the court, a developed network of mediation centers, as well as procedural and financial incentives for disputing parties. It is demonstrated that the effectiveness

of mediation in Poland is ensured not only by legal norms but also by a consistent state policy aimed at promoting alternative dispute resolution, developing professional mediator training, and building public trust in out-of-court procedures. Particular attention is given to the statistical and practical aspects of mediation development in Poland, which indicate a steady increase in the number of cases referred to mediation and an expansion of its application within civil proceedings. It is emphasized that the Polish experience demonstrates the effectiveness of a model in which mediation functions not as a supplementary tool but as a structural element of the justice system, aimed at reducing court workload and shortening case

processing times. It is substantiated that the Polish experience is particularly valuable for Ukraine in terms of strengthening the active role of courts in promoting settlement between parties, developing digital and electronic mediation mechanisms, establishing a system of professional mediator training, and introducing effective procedural incentives for out-of-court dispute resolution. The need to adapt the Polish model to national legal particularities, the level of legal culture, and the state of the Ukrainian judicial system is emphasized.

Key words: mediation, civil proceedings, alternative dispute resolution, civil procedure, European standards, judicial reform, Ukraine, restorative justice.

Стаття поширюється на умовах
ліцензії відкритого доступу
(CC BY 4.0)

Дата першого надходження статті до видання: 15.06.2026
Дата прийняття статті до друку після рецензування: 10.07.2026
Дата публікації (оприлюднення) статті: 10.09.2026